

ТЕРИТОРІАЛЬНІ ПРОЦЕСИ У БАНКІВСЬКІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ

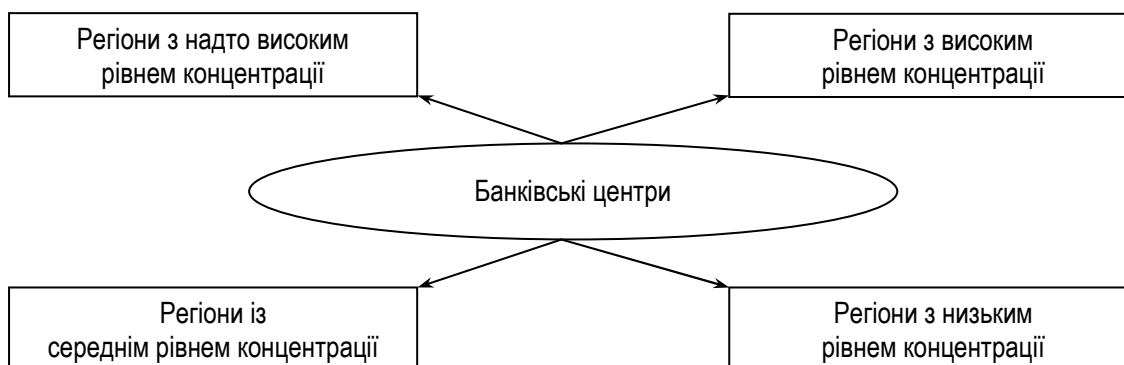
Постановка проблеми. Банківська сфера є важливою складовою ринкової економіки. Як і більшості інших соціально-економічних процесів, банківській діяльності властивий певний геоелектронічний простір, параметри якого тісно пов'язані з особливостями банківської сфери. Аналіз сукупності зв'язків та відносин банків, а також огляд сучасних тенденцій на світовому фінансово-кредитному ринку, свідчать, що основними територіальними процесами у банківській сфері України є територіальна концентрація та територіальна деконцентрація.

Метою статті є розгляд цих двох територіальних процесів у сфері банківської діяльності.

Виклад основного матеріалу. Територіальна концентрація банківської сфери – це процес зосередження банківських установ у певних регіонах.

Головною особливістю процесу територіальної концентрації банківської діяльності в країні є надзвичайно високий рівень її диференціації. Взагалі за рівнем територіальної концентрації банківські центри умовно можна розділити на 4 групи регіонів (рис. 1).

Територіальна концентрація може бути охарактеризована на підставі показників кількості банківських установ у регіоні та на підставі значення їх сукупних активів та пасивів як основних показників банківської діяльності.

Рис. 1. Розподіл регіонів за рівнем концентрації банків

Так, група регіонів з надто високим рівнем концентрації представлена м. Києвом та Київською областю. Група високого рівня територіальної концентрації банківських установ може бути представлена такими регіонами, як Харківщина, Дніпропетровщина, Одещина, Донеччина, Запорізька обл., Львівщина, в яких сконцентровано близько третини основних показників банківської сфери України.

Банківські центри останніх двох груп відзначаються невеликими значеннями основних показників. Так, до регіонів із середнім рівнем

концентрації банківських установ належать Волинь, Чернігівщина, Івано-Франківська обл., Луганщина, Полтавщина та Республіка Крим. Низьким рівнем концентрації характеризуються Черкащина, Сумщина, Херсонщина, Закарпаття.

Більше половини всіх банків, величини статутного фонду, капіталу та активів зосереджено у місті Києві. Разом з тим, всі області мають власні банки (в деяких областях лише декілька), а також філії та регіональні відділення банків інших міст.

Необхідно зазначити, що подібні диспропорції у територіальному зосередженні характерні для розміщення й інших інфраструктурних елементів фінансового ринку України (інвестиційних компаній, фондів, торговців та зберігачів цінних паперів тощо), що свідчить про значну їх взаємозалежність. Певна кількість філій та регіональних відділень банків розташована у численних населених пунктах країни, але вони відзначаються значно меншою потужністю та обмеженими функціями.

Аналогічні процеси характерні для територіальної структури банківської сфери більшості розвинутих країн. Великі міста у своїй більшості функціонально переорієнтувалися на забезпечення банківських та інших бізнес-послуг, а найбільші з них стали полюсами фінансового життя своїх країн.

Особливості територіальної концентрації банківської діяльності зумовлені дією ряду факторів, які умовно можна поділити на внутрішні та зовнішні.

До зовнішніх факторів територіальної концентрації передусім слід віднести соціально-економічні умови міста, де відбувається банківська діяльність (величина міста, його господарський потенціал, екологічна та криміногенна ситуація, рівень розвитку ринкової та транспортної інфраструктури, розвиток мережі зв'язку тощо).

Серед особливостей впливу перелічених факторів на процеси територіальної концентрації банківських установ слід назвати:

- а) значну диференціацію банківських і міських факторів за силою та направленістю їх впливу на рівень територіальної концентрації банківської діяльності;
- б) підвищену в цілому активність міських факторів, насамперед, це кількість зайнятих та кількість закладів ринкової інфраструктури, кількість населення, розвиненість транспортної інфраструктури та рівень безробіття;
- в) високий ступінь однорідності впливу факторів на всі показники територіальної концентрації банківської діяльності.

Більшість науковців виділяють групи факторів, що справляють певний вплив на процеси територіальної концентрації комерційних банків. Серед банківських факторів виділяють ефективність банківської діяльності, значення та якість кредитного портфеля, рівень доходів банків та їх структуру тощо. Серед міських факторів найбільший вплив мають розвиток ринкової інфраструктури, господарський потенціал міста, його розмір, а також економічне становище. Екологічна та криміногенна ситуація на рівень

територіальної концентрації банківської діяльності впливають незначною мірою.

Внутрішні (або банківські) фактори – це, насамперед, особливості фінансово-економічної діяльності безпосередньо банків: ефективність, ризикованість операцій, кредитна політика, фінансова стійкість тощо. Взаємозв'язок цих чинників із рівнем територіальної концентрації банків у містах України є досить неоднозначним.

Значна різниця у силі та спрямованості впливу територіальних факторів на показники банківської діяльності у містах. Це зумовлено як технологічними особливостями банківських процесів, так і високим рівнем їх територіальної диференціації.

Практично всі досліджені фактори мають тотожний вплив на банківську діяльність.

Іншим протилежним явищем є територіальна деконцентрація. Цей процес лежить в основі розосередження банківської діяльності за територією країни. В сучасних умовах України, коли постійно скорочується кількість банків, він відбувається у двох напрямках: а) створення філій та регіональних відділень територіальних частин великих так званих системних банків; б) територіальне розширення діючої мережі великих банків.

Процес створення регіональної мережі банків властивий майже половині всіх банків України, але відбувається з різною інтенсивністю. Відповідно спостерігаються надзвичайно великі відмінності між містами країни за ступенем активності їх банків в утворенні регіональної мережі. Лише м. Київ є ядром регіональних мереж. Значну роль у створенні регіональної мережі відіграють Дніпропетровськ, Львів та Харків. Частка інших банківських центрів незначна.

Слабкість банківських систем середніх та малих банківських центрів має й інші прояви та наслідки. Відкриття нових філій і регіональних відділень зумовлено дією багатьох факторів (територіальною активністю великих банків, притягальною силою міст тощо), причому наявність тут місцевих банків як потенційних конкурентів на цей процес майже не впливає. Дослідження територіальної деконцентрації банківської діяльності різними науковцями показало, що абсолютній більшості банківських центрів України (за винятком Києва, Дніпропетровська, Львова та Харкова) властиве переважання саме останніх. До цього треба додати, що в численних населених пунктах, де місцеві банки відсутні, домінування філій саме великих банків, за деякими винятками, є абсолютним. Все це свідчить про те, що відбувається перманентна територіальна експансія інтересів банків великих центрів за територією країни.

Взагалі, як свідчить аналіз досвіду створення регіональної мережі зарубіжних банків, подібні процеси є світовою тенденцією. На думку ряду фахівців, в основі утворення філій лежать дві групи факторів. Перша пов'язана з рухом за клієнтами: розширення бізнесу компаній в інших регіонах та міграція населення з міст у передмістя спонукають до створення філій, щоб не втратити клієнтів. Друга група факторів пов'язана з конкурентною

боротьбою. Великі банки прагнуть поглинути слабкі фінансово-кредитні установи, перетворити їх на свої відділення.

В Україні зі специфічними соціально-економічними умовами банківської діяльності приклади дії останнього фактора трапляються дуже рідко. З іншого боку, коло базових факторів формування регіональної мережі банків дещо ширше.

На розміщення досить численної групи філій – системних банків – діють не тільки традиційні фактори. Дослідження історії створення та розвитку системних банків дає підстави віднести до них фактор територіальної інерції. Центри розміщення філій системних банків у минулому були елементами територіальної структури державної банківської системи, яка (відзначаючись, як і більшість інших видів цієї структури, високим рівнем стійкості) в цілому зберегла свій склад та вплив на сучасну територіальну організацію банківської сфери України.

Значний вплив старих територіальних структур, а також недостатній в цілому розвиток сучасних банківських технологій, свідчать, на нашу думку, про те, що територіальна система банківської сфери країни поки що перебуває на стадії формування.

Необхідно відзначити, що надмірна територіальна деконцентрація банківської діяльності – велика кількість філій та регіональних відділень банків – може призвести до погіршення ефективності банківської діяльності в цілому. Внаслідок цього можливе зниження доходів, збільшення витрат, зменшення прибутку, погіршення якісного складу активів, у тому числі погіршення якості кредитного портфеля, збільшення ризику банківських операцій тощо.

Висновки. Подальше дослідження територіальних процесів розвитку банківської сфери та взаємозв'язку між банківськими та територіальними процесами дозволить побудувати на наукових засадах модель функціонування банківських структур та, зокрема, модель функціонування регіональної мережі банків.

Це, в свою чергу, дозволить більш ґрунтовно реалізовувати політику діяльності кожного з банків, оскільки побудова моделі функціонування банківських структур дозволить провести географічну сегментацію ринку банківських послуг, враховувати особливості певних регіонів при розробці бізнес-планів банків, проводити виважену політику диверсифікації ресурсів, покращити інвестиційну привабливість регіонів, прогнозувати розвиток банківських установ у регіонах тощо.

Отже, використання географічного інструментарію дослідження банківської сфери дозволить обґрунтовувати стратегічні напрямки розвитку банківських структур.

Список літератури

1. Голубцова О.А. Сучасний стан банківської системи України та напрямки її реформування у контексті інтеграції до Європейського Союзу // Актуальні проблеми економіки. – 2002. – № 6. – С. 14-19.

2. Другов О. Регіональні аспекти функціонування банківської системи України // Вісник Національного банку України. – 2004. – Жовтень. – С. 42-45.
  3. Качаєв Ю.Д. Територіальний фактор банківської діяльності в Україні // Вісник Національного банку України. – 2001. – № 4. – С. 11-15.
  4. Качаєв Ю.Д. Територіальні процеси в банківській сфері в Україні // Український географічний журнал. – 2000. – № 4. – С. 23.
  5. Шелудько В.М. Основні напрями активізації ролі банківської системи України у процесах ринкової трансформації // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2004. – № 70. – С. 24-27.
- Отримано 10.11.2005

Кошева, Т.М. Територіальні процеси у банківській системі України [Текст] / Т.М. Кошева // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць / УАБС НБУ.– Суми, 2006.- Т. 16.– С. 248–252.